

çıkarır, kadını güzel ve iyi her şeyin kaynağı olarak idealleştirirken diğer taraftan Kürt kadınının problemlerini dile getirmiş, bilhassa namus cinayeti gibi geleneksel anlayışları ve toplumda hüküm süren her türlü haksızlığı eleştirmiştir. Realist şiirlerinde benimsemiş olduğu sosyalist yaklaşımla Kürt, Irak ve dünya halklarının emellerini, petrol işçilerinin Batılı şirketlerce sömürülen emeklerini, taşradan şehirlere göçen çiftçilerin hayal kırıklıklarını, emperyalizm karşıtlığını, adaleti, demokrasiyi, halkların özgürlüklerini ve “Kardeşlik Hikâyesi” şiirinde olduğu gibi Batı emperyalizmine karşı Arap-Kürt kardeşliği ve iş birliğini dile getirmiştir. Siyasal ve fikrî mücadelesini sosyalist düşünce doğrultusunda vermesine rağmen “Sabah Ezanı”, “Köy Mollası Misafir Odasında”, “Sabah Vakti”, “Cami” gibi şiirlerinde halkın geleneksel ve dinî değerlerine atıfta bulunmaktan geri durmamıştır. Goran’ın şiirleri sadelik, akıcılık, derin tahassüs, canlı tasvir, kendine özgü mûsikîyle temayüz eder. Goran tabiat, güzellik, aşk, kadın, zaman, hayat gibi konuları derin bir hayal gücüyle sunarken farklı düşünceleri ve kavramları içselleştirmede, bunları son derece mükemmel tablolar, iç açıcı sahneler şeklinde resmetmede büyük başarı göstermiştir.

Eserleri. Goran’ın şiirleri çeşitli divanlarda yayımlanmıştır: *Beheşt û Yâdgâr* (Bağdat 1950; Süleymaniye 1971, *Firmêsk û Hüner* ile birlikte); *Firmêsk û Hüner* (Göz yaşları ve sanat, Bağdat 1950; İsveççe trc. B. Amin, F. Shakely, L. Bäckström, *Tarar och konst*, Stockholm 1986; Goran’ın yirmi şiirini içerir); *Sirûşt û Derûn* (Tabiat ve ruhun derinlikleri, Süleymaniye 1968); *Lâvîk û Peyâm* (Şarkı ve mektup, Süleymaniye 1969); *Divânê Goran* (nşr. Muhammed Melâ Abdülkerîm, Bağdat 1980). İzzeddin Mustafa Resûl, Goran’ın şiirlerini ‘*Abdullâh Gorân: el-Âşârü’ş-şîriyyetü’l-kâmîle* adıyla Arapça’ya çevirmiştir (Bağdat 1991, 2014). Fars, Türk, Arap, İngiliz ve Rus edebiyatlarından birçok şiiri Kürtçe’ye tercüme edip divanlarına alan Goran, Fransızca ve İngilizce’den Kürtçe’ye çevirdiği bazı kısa hikâyeleri *Helbizârde* (Seçmeler) adıyla bir araya getirip yayımlamıştır (Bağdat 1953).

Goran üzerine yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Husein Alyshanov, *Muasir Kürd Şairi Abdullah Goranın Poeziyası* (Baku 1969; Ar. trc. Şekûr Mustafa, ‘*Abdullâh Gorân: Şîru’ş-şâ’iri’l-Kürdî el-mu’âşır*, Bağdat 1975); Dahir Karim Latif, *A Comparative Study of Free Verse in Arabic and Kurdish: The Literary*

Careers of al-Sayyâb and Goran (doktora tezi, 1985, Glasgow Üniversitesi); Ümid Aşînâ, *Goran, Nâsîn û Peşân û Vergêranekânî* (Hevlîr 2002); Amr Tâhir Ahmed, *Nimâ Yuşic û Abdullâh Goran Nivêkirdineve û Debîrân* (Duhok 2006); Kemâl Gambâr, ‘*Abdullâh Goran: Râ’iden li-hareketi tecdîdî’ş-ri’l-Kürdî* (Erbil 2010, 2013; Erbil Uluslararası Saint Clements Üniversitesi’nde 2008 yılında yapılmış bir yüksek lisans tezidir).

BİBLİYOGRAFYA :

C. J. Edmonds, *Kurds, Turks and Arabs*, New York 1957, s. 171-179; a.mlf., *Kürtler, Türkler ve Araplar* (trc. Serdar Şengül – Serap Rûken Şengül), İstanbul 2003, s. 233-242; K. Awâd, *Mu’cemü’l-mü’ellifîne’l-’Irâkıyyîn*, Bağdat 1969, II, 331-332; Qanatê Kurdo, *Tarîxa Edebyata Kurdî*, Stockholm 1983, I, 310-324; Dahir Karim Latif, *A Comparative Study of Free Verse in Arabic and Kurdish: The Literary Careers of al-Sayyâb and Goran* (doktora tezi, 1985), University of Glasgow, s. 52-54, 96, 114, 262-264; Kemal Burkay, *Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan: Coğrafya-Tarih-Edebiyat*, İstanbul 1992, I, 234; Mehmed Uzun, *Kürt Edebiyatına Giriş*, İstanbul 1999, s. 53-54; Ümid Aşînâ, *Pîremêrd û Pêydâçûneveveki Nuêy Jîyan û Berhemekânî*, Hevlîr 2001, I, 35-36; Sabâh Nûrî el-Merzûk, *Mu’cemü’l-mü’ellifîne ve’l-küttâbi’l-’Irâkıyyîn: 1970-2000*, Bağdat 2002, V, 167; Bâbâ Merdûh Rûhânî, *Târîh-i Meşâhîr-i Kürd*, Tahrân 1382 hş., II, 373-376; Şahrzad Mojab, “No Safe Haven: Violence Against Women in Iraqi Kurdistan”, *Sites of Violence: Gender and Conflict Zones* (ed. W. Giles – J. Hyndman), Berkeley 2004, s. 125-126; M. Ali Suveyrekî, *Mu’cemü’l-kürdî*, Süleymaniye 2006, s. 395-396; Selim Temo, *Kürt Şiiri Antolojisi*, İstanbul 2007, II, 742-751; İzzeddin Mustafa Resûl, *el-Vâkı’iyye fi’l-edebî’l-Kürdî*, Erbil 2010, s. 12-13, 16-17, 91-92, 123-124, 146-148, 171-172, 177-179, 182, 184-185, 187, 189-191, 193, 209, 210; *Antolojiya Helbestvanên Kurd* (haz. A. Balî), İstanbul, ts. (Pelê Sor Yayınları), s. 189-192; Galaweş İbraheem Muhiadeen, “Goran and Heric: A Comparative Study of Two of Their Poems: To the Ivy Flower and to Daffoils”, *Journal of Zankoy Sulaimani*, I/1, Süleymaniye 1997, s. 44-56; Amr Taher Ahmed, “La poésie de Goran d’Est en Ouest”, *Etudes Kurdes*, sy. 11, Paris 2012, s. 65-80; Th. Bois, “Kurds (Folklore and Literature)”, *EP* (İng.), V, 483; Keith Hitchins, “Goran, ‘Abd-Allah Solaymân”, *Elr.*, XI, 136-137, <http://www.iranicaonline.org/articles/goran-2> (17.04.2015); a.mlf., “Goran, Abdulla”, *Encyclopedia of World Literature* (ed. Steven R. Serafin v.dğr.), Farmington 1999, s. 276-277; Abdüssettâr İbrâhim, “‘Abdullâh Gorân: Râ’idü hareketi tecdîdî’ş-şîri’l-Kürdî”, <http://www.sotakhr.com/2006/index.php?id=12048> (17.04.2015); Şabân Mezîrî, “Te’şîrâtü’l-edebî-t-Türki ve’l-İngilîzî fi şîri ‘Abdillâh Gorân”, <http://www.alitthad.com/paper.php?name=News&file=article&sid=88120> (17.04.2015); Abdullah el-Hatîb, “Mîn gayâhibi sücûni Bağdâd fi’l-hamsîniyyât ‘Abdillâh Gorân yünüşidü...”, <http://almadapaper.net/sub/07-714/p17.htm> (17.04.2015); Meymûn el-Berrâk, “‘Abdullâh Gorân”, <http://www.iraqnla-iq.com/fp/journal76/nafitha5.htm> (17.04.2015).

GÖKLEN

Bir Türkmen boyu.

İran’ın kuzeydoğusunda Gürgen (Gür-gân) ve Türkmenistan’da Karakalin bölgelerinde, Özbekistan’da Hîve’den birkaç mil uzaklıktaki İlyalı ile Türktul arasında yaşayan bir Türkmen boyudur. İran’da Türkmen Sahara denilen yerde bulunan Göklenler’in, XI. yüzyılda Siriderya kıyısından bugünkü Türkmenistan’ın batısından Balkan taraflarına göç edip daha sonra oradan dönen ve Gök denilen Türkmen kavmiyle alâkası olduğu belirtilir. Bu bölgede XVI. yüzyıldan sonra baş gösteren su sıkıntısı yüzünden Türkmen kabileleri (Salurlar, Ersarılar, Yomutlar vb.) Güney Türkmenistan’daki sulak bölgelere göç ettiler. Göklenler de Etrek ve Gürgen nehirleri arasına yerleştiler (Akiner, *Sovyet Müslümanları*, s. 269).

Göklen adıyla ilgili kesin bir açıklama yoktur. Ancak “len” (leng) eki Küzey İran’daki uruk ve boy isimlerinde rastlanan bir ek olduğundan (Bahtiyarlar adlı boyların birleşmesiyle Heftleng, Ceharleng urukları) Gök adlı kabilenin Gürgen’e yerleşmesinin ardından Farsça’da “mekân, yurt” anlamına gelen “len” ekinin bu isme ilâvesiyle ortaya çıktığı sanılmaktadır. Bu şekilde Göklen, “Gökler’in yurdu, Gök tairesinin mekânı” anlamı kazanır. Göklenler şu boylara ayrılır: Kırık, Bayındır, Yenkak, Senkrik, G(Ç)erkez, Çakır-Beydili, Arap, Ay-Derviş, Kara-Balkan, Erkekli, Kayı, Şeyh Hoca (Haentzsche, XIII, 102; Vámbéry, s. 394; *İA*, IV, 810). İçlerinde Oğuz boylarına mensup grupların yer alması Göklenler’in oluşumu bakımından belirleyicidir.

Tarihî kayıtlarda, Teke ve Yamut Türkmenleri gibi Göklenler’in de buldukları bölgelerde köylere ve kervanlara baskınlar düzenleyip aldıkları esirleri Hîve’ye sattıkları belirtilir (Haentzsche, XIII, 98). Kaçar hânedanından Ağa Muhammed Şah (ö. 1797) Göklenler’in devamlı saldırılarını yüzünden onların üzerine askerî birlikler gönderdi ve pek çok Göklen ya öldürüldü ya da esir alındı. Böylece Göklenler’in bir kısmı mevcudiyetlerini korumak amacıyla İran hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldı (Fraser, s. 260). Ardından Göklenler yağmacı bir topluluktan tarımla uğraşan yerleşik bir topluma geçmeye başladı (Burnes, II, 111). Bu olaylardan sonra komşuları olan ve daha güçlü bulunan Tekeler, Göklenler’e baskı uygulamaları İran hükümeti de saldırılarını sürdürdü (Fraser, s. 260).

Göklenler 1834 yılında Gürgen'e bir bas-kın yaptılar ve ardından İran birliklerini kendilerini cezalandırmasından korktukları için Hıve Hanı Allahkuli Han'ın himayesi altında Kızıl Avrat ve Hıve'ye göç ettiler (İA, IV, 810). 1836'daki İran saldırısı esnasında 9000 Göklen ailesinden geride sadece 2000 aile kalmıştı (Marvin, s. 57). Bunların çoğu gönüllü olarak İran ordusuna katıldı. Hıve'ye göç eden Göklenler'in bir bölümü de umduklarını bulamayınca geri döndü, bir kısmının geri dönüşü ise Hıve hanı tarafından engellendi (Bode, I [1848], s. 66-68). Bu arada İran Devleti, Göklenler'den düzenli olarak 1000 muhafız (Burnes, II, 390), ayrıca savaş zamanlarında her Türkmen çadırından biri süvari iki tüfekli asker almaktaydı (Haentzsch, XIII, 98).

Göklenler, Gürgen vadisinin bol yağmurlu, bereketli arazilerinde hayvan yetiştirirken bir yandan da yerleşik hayata uyum sağlamaya çalıştılar. İpek, pirinç, buğday, darı üretimi yaparak karşılığında yıllık 6000 tuman vergi ödeyecek duruma geldiler. Göklenler arasında özellikle hayvan yetiştiriciliği çok önemliydi. Daha Süfyan Han zamanında (1529-1535) Hıve Hanlığı'na 12.000, saraya da 1200 baş koyun yıllık vergi olarak verilmekteydi. Bu sayının Teke, Yamut, Sarık Türkmenleri'nin Hıve Hanlığı'na toplamda verdikleri 8000 baş koyunun bir hayli üzerinde olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum aynı zamanda Göklenler'in nüfusu hakkında da bir fikir verir.

XIX. yüzyıl öncesinde Göklenler'le ilgili nüfus verilerine rastlanmamaktadır. XIX. yüzyıla ait nüfus bilgileri de seyyahların verdikleri rakamlara dayanır. Ancak Göklenler'e dair nüfus verilerinden önce, özellikle İran hükümetiyle olan mücadeleleri ve İran'ın Göklenler üzerinde kurduğu baskı, ayrıca kendi kardeşleri olan Teke ve Yamut Türkmenleri'yle olan mücadelelerinin nüfus yapısını olumsuz yönde etkilediği hesaba katılmalıdır (Marvin, s. 43). Bütün bunlara rağmen 1821-1822'de bölgeyi gezen seyyah Fraser, Göklenler'in sayısının 8000-15.000 aile arasında olduğunu zikreder, ancak gerçek sayının 10.000 aileden (50.000 kişi) ibaret olabileceğini de belirtir (Narrative, s. 260). Ondan on yıl sonra bölgeye gelen Burnes ise Gürgen'deki Göklen aile sayısını 9000 (45.000 kişi) diye verir (Travels, II, 253). 1837'de bölgeyi gezen Bode, Göklenler'in nüfusunu 12.000 aile (yaklaşık 60.000 kişi) olarak kaydeder (Journal of the Ethnological, I, 66). 1858'de İran'ın kuzey eyaletlerinde

doğudan batıya doğru seyahat eden Melgunow da 2459 Göklen çadırından bahseder (Das südliche Ufer, s. 88). Burada her çadırda yirmi beş-otuz kişi kaldığı farzedilirse 60 - 70.000 arasında bir nüfus yekün ortaya çıkar. Bölgeyi 1863'te gezen Vámbéry, Göklenler'le ilgili 12.000 aile sayısını verirse de gerçek rakamın 15.000 aile (75.000 kişi) olabileceğini belirtir (Das Türkenvolk, s. 394). 1926-1927 Rus kayıtlarına göre, Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin İlyalı bölgesinde 38.000, Karakalin bölgesinde 17.900 kişi bulunmaktadır. Böylece toplamda 55.900 Göklen'in o dönemde Türkmenistan sınırları içinde yaşadığı anlaşılır. Bu sayının günümüzde bir hayli arttığı şüphesizdir. İran sınırları içinde Türkmen Sahra'daki Ayderiş, Güllüdağ, Cergelan bölgesi ve Yamut yaylalarında toplam 90.000 Göklen yaşamaktadır. Her iki veriden yola çıkılarak bugün Göklenler'in sayısının 300.000 civarında olduğu söylenebilir.

Göklenler'in diğer Türkmen kabilelerine göre yerleşik hayata daha erken geçmeleri onların daha sakin bir hayat sürmelerini ve yüksek bir kültür edinmelerini sağlamıştır. Bunun neticesinde İran ve Türkistan medreselerinde eğitim gören Göklenler'in sayısı artmış, bu durum edebiyat sahasına da yansımıştır. Türkmenler'in en büyük şairi olarak bilinen Mahtumkulu, Göklenler'in Gerkez boyuna mensuptur. Babası Devlet Muhammed Âzâdî (Dövmemmet Azadi) bu kavmin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerdendir. Ayrıca Mahtumkulu'nun yeğeni ve talebesi şair Zelfî ile aslen Ersarılı olan, fakat Göklenler arasında yetişen şair Seydi de anılabilir (İA, IV, 810-811).

BİBLİYOGRAFYA :

J. B. Fraser, *Narrative of a Journey into Khorasan in the Years 1821 and 1822*, London 1825, s. 256, 259-261; A. Burnes, *Travels into Bokhara*, London 1834, II, 100-127, 151, 253, 389-390; J. C. Haentzsch, "Topographie und Statistik der persischen Turkmenen", *Zeitschrift für Allgemeine Erdkunde*, Berlin 1862, XIII, 97-103; G. Melgunow, *Das südliche Ufer des kaspischen Meeres oder die Nordprovinzen Persiens*, Leipzig 1868, s. 88; Ch. Marvin, *Merv, The Queen of the World*, London 1881, s. 43, 46-49, 55-58, 91, 320-322; E. Schuyler, *Turkistan*, New York 1885, II, 381-384; H. Vámbéry, *Das Türkenvolk*, Leipzig 1885, s. 393-394; C. E. Yate, *Khurasan and Sistan*, Edinburgh-London 1900, s. 235-236; P. Sykes, *A History of Persia*, London 1930, II, 2; Hasan-ı Fesâi, *History of Persia under Qājār Rule*, New York-London 1972, s. 250; Sh. Akiner, *Islamic Peoples of the Soviet Union*, London 1986, s. 315; a.m.f., *Sovyet Müslümanları* (trc. Tufan Buzpinar - Ahmet Mutu), İstanbul 1995, s. 268-269; A. K. S. Lambton, *Qajar Persia*, London 1987, s. 4, 11, 43, 216; Recep Albayrak, *Türklerin İranı: Yakın Gelecek*, Ankara 2013, II, 1169-1171, 1177;

N. A. Aristov, *Türk Halklarının Etnik Yapısı* (trc. D. Ahsen Batur), İstanbul 2014, s. 179-185; Cl. A. de Bode, "On the Yamud and Goklan Tribes of Turkmania", *Journal of the Ethnological Society of London*, I, Edinburgh 1848, s. 60-78; "Goklanı", *Ensiklopediçeski Slovar*, St. Petersburg 1893, IX, 39; "Goklanı", *BSE*, XVII, 396; R. R. Arat, "Göklen", *İA*, IV, 809-811; G. E. Wheeler, "Gök-län", *EP* (Ing.), II, 1118; Pierre Oberling, "Guklän", *Ehr.*, XI, 392-393.

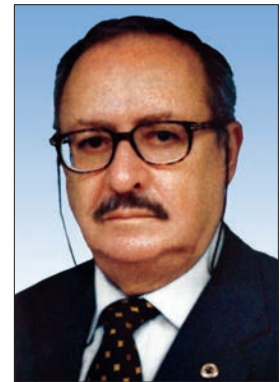
MUSTAFA AYDIN

GÖYÜNÇ, Hasan Nejat

(1925-2001)

Osmanlı tarihçisi.

18 Kasım 1925'te İstanbul'da doğdu. Bir kaza sonucu babasını küçük yaşta kaybetti. Erzurum'da ilkokulu bitirdikten sonra Erzincan Askerî Ortaokulu'nun sınavını kazandıysa da ileri derecede miyop olduğundan bu okula kabul edilmedi. Ardından parasız yatılı sınavını kazanınca Kars'a gönderildi. Kars'ta başladığı orta öğrenimini İstanbul Haydarpaşa Lisesi'nde tamamladı (1943). Bir yıl Ankara Siyasal Bilgiler Okulu'nda okudu. İstanbul'a dönerek Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne yazıldı. 1948'de burayı bitirdi. Hocası M. Cavit Baysun'un aracılığıyla Başbakanlık Arşivi'ne telhisçi olarak girdi. İki yıla yakın süren bu görevi onun arşivi tanınmasına katkıda bulundu, ilerideki çalışmaları için yeni ufuklar açtı. 1951'de Mardin Lisesi'ne öğretmen tayin edildi. Millî Eğitim Bakanlığı'nca orta öğretim kurumlarında inceleme yapmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilen öğretmenler içinde yer aldı (1955). Dönüşte Ankara Bahçelievler Lisesi'nde idareci ve öğretmen olarak görev yaptı. Burada iki yıl çalıştıktan sonra 1957'de doktora yapmak üzere Almanya'ya gönderildi. Doktorasını ünlü İranist Walther Hinz yönetiminde yaptı. 1962'de yurda dönünce Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde M.

Hasan Nejat Göyünc